

Historian ikuinen paradoksi

Ensin käydään läpi sodan syyt, sitten sen tärkeimmät taistelut. Seuraavaksi siirrytään rauhantekoon ja sodan seurauksiin – ja sitten seuraavan sodan syihin. Tällaisena monien mieleen on kouluajoilta jäänyt käsitys historian kulusta, ja näin se meni myös oman keskikouluajan historiانتunneilla 1960-luvulla. Tosin silloin ”historia loppui” toisen maailmansodan syihin.

Positivismin traditioon ja arkistolähteiden ensisijaisuuteen nojaava historiatiede on pitkään perustunut käsitykseen rationaalisesti toimivasta ja motivaatioistaan tietoisesta ihmisestä. Historian, myös sotahistorian uudet suuntauokset ovat kyseenalaistaneet tämän lähtökohdan. Jos rationaalinen ihminen ei halua sotia, miksi hän sitten jatkuvasti sotii tai varautuu sotaan? Kylmän sodan alkuvaiheessa lapsipsykologi ja psykohistorian edelläkävijä Erik H. Erikson ehdotti historioitsijoille vilkaisemista lastenkamareihin, joissa kaikki kansat aloittavat elämänsä. Samalla hän vetosi psykologeihin, etteivät nämä enää olisi yhtä naiiveja historiallisesti kuin historioitsijat ovat kautta aikojen olleet psykologisesti.

Tämän lehden haastattelussa Julian Reid kiinnostavalla tavalla haastaa sodan psykohistorian dialogiin puhuesaan sodan biopolitiikasta ja siihen liittyvästä turvallisuuden pakkomielleestä. Rauha koetaan jatkuvasti uhatuksi, minkä takia sitä pitää suojata kontrollilla, väkivallalla ja sotimalla. Ajatus maailmanrauhasta näyttäytyy naiivina: joidenkin ihmisten olemassaolo uhkaa aina joidenkin toisten olemassaoloa.

Eri puolilla maailmaa nytkin jo useiden sukupolvien ajan lasten varttuessa aikuisiksi rauha on ollut tuntematon olotila. Toisaalta rauhan tultuakin sota usein jatkaa elämäänsä ihmisen psyykkisenä kokemuksena, yli sukupolvien. Myös meillä, jotka emme itse ole kokeneet sotaa, voi olla muistoja sodasta. Ne välittyvät edeltävien sukupolvien kertomusten mutta myös vaikenemisen ja tabujen kautta tunnetiloina, ruumiin- ja paikankokemuksina,

ARTO LIITI

historiakuvina ja -käsityksinä. Jos isä tai isoisä ”ei koskaan puhunut sodasta”, se ei välttämättä tarkoita sitä, etteivät sodan mentaaliset seuraukset olisi välittyneet sukupolvelta toiselle. Vaiettuina ne vain välittyivät käsittelemättöminä ja siksi myös käsittämättöminä.

Lapin sotaan, jota Mervi Autti käsittelee artikkelissaan nuoren naisen ja kouluikäisten lasten kokemusten kautta, liittyy monia tabuja ja vaikenemisen aiheita. Suomalaisessa historiapuheessa vakiintunut käsite ”talvi- ja jatkosota” siirtää Lapin sodan kansallisen muistimme marginaaliin, ja uusimmissakin aihetta koskevissa kokonaistulkinnossa lappilaisten kokemukset sodasta ja maakunnan tuhosta jäävät katveeseen. Lapin jälleenrakennushistoria on käytännöllisesti katsoen kirjoittamatta.

Puutetta on paikattu Lapin yliopiston tieteenala- ja sukupolvirajat ylittävissä luento-, julkaisu- ja tutkimushankkeissa, joista usein lähestyy Lapin jälleenrakennusta taiteen ja kulttuurin näkökulmasta. Tänä syksynä teema integroitiin kulttuurihistorian perusopetukseen seminaarissa, jossa pohdittiin kaunokirjallisuuden luomia historia-kuvia Lapin sodasta ja jälleenrakennuksesta. Seminaariin sisältyi ekskursio saksalaisten sotilaiden haudoille Norvajärvelle. Palautteessa opiskelijat kuvasivat hautavierailun herättämiä tunteitaan ristiriitaisiksi, hämmentäviksi, merkityksellisiksi ja vaikuttaviksi mutta myös kiehtoviksi ja levollisiksi.

Norvajärven mausoleumin eteisessä on rajusti puhutteleva Pietä-aiheinen veistos, joka sai opiskelijan pohtimaan näkemäänsä: ”Se [sotilashaudat] ei ollut kaunistavaa, ja siksi tämänkään veistoksen ei pidä olla kaunis. Se saa olla tuskanhuudon näköinen.”